לֹא שָׁרוּ לָן עוֹרְבָא – לא התירו לנו עורב באכילה, וְלֹא אָסְרוּ לָן יוֹנָה – ולא אסרו עלינו לאכול יונה, ואין לנו צורך בלימודם וקבלתם, כיון שהכל כבר מפורש בתורה.

מביאה הגמרא מעשה בענין זה: רָבָא, כִּי הֲווֹ מַיְיתִי טְרֵיפָתָא דְּבֵי בְּנְיָמִין קַמֵּיהּ – כשהיו אותם אנשים מבית בנימין הרופא מביאים לו בהמה שיש בה שאלה של טריפה, כִּי הֲוָה חָזֵי בָּהּ מַעְמָא לְהֵיתֵירָא – אם היה רואה בה טעם להתיר, אָמַר לְהוּ, תֶּחְווּ דְּקָא שָׁרֵינָא לְכוּ עוֹרְבָא – ראו שאני מתיר לכם 'עורב', שאף שיש בה צד של טריפות אני מתירה לכם, כִּי הֲוָה חָזֵי לָהּ מַעְמָא לְאֵיסּוּרָא – אם היה רואה בה טעם לאסור, אָמַר לְהוּ, תֶּחְווּ דְּקָא אָסְרֵנָא לְכוּ יוֹנָה – ראו שאני אוסר עליכם 'יונה', כלומר אף שזו בהמה טהורה ונשחטה כדין, הרי היא אסורה לכם, והיתר ואיסור אלו אינם כתובים בפירוש בתורה, אלא חכמים למדום ודרשום, ומתוך זה ראו שיש תועלת בלימוד התורה על ידי תלמידי חכמים.

רַב פָּפָּא אָמַר, מיהו אפיקורוס, כְּגוֹן אדם דְּאָמַר על תלמידי חכמים 'חֲנֵי רַבָּנַן' – אותם חכמים, בלשון זלזול, ואינו אומר בדרך כבוד 'רבותינו שבמקום פלוני'. מספרת הגמרא: רַב פָּפָּא, פעם אחת אִישְׁתְּלִי – שכח וטעה בלשונו, וְאָמַר 'כְּגוֹן חֲנֵי רַבָּנַן', וְאֵיתֵיב בְּתַעֲנִיתָא – וישב בתענית בתשובה על דבר זה.

הגמרא מביאה מעשה בענין דומה: לֵוִי בַּר שְׁמוּאֵל וְרַב הוּנָא בַּר חִיָּיא, הֲווֹ קָא מְתַקְּנִי מַטְפְּחוֹת סִפְרֵי דְּבֵי רַב יְהוּדָה – היו מתקנים את מטפחות ספרי הקדש של רב יהודה, לפי שגזרו חכמים שכתבי הקודש יהיו מטמאים את הידים, והיו עושים להם מטפחות כדי שיוכלו לקרוא בהם בלי לגעת בספרים עצמם, כִּי מָטוּ מְנִילַּת אֶסְתֵּר – כשהגיעו למגילת אסתר, הסתפקו אם היא צריכה מטפחת – אך דעתה נוטה שאינה צריכה, וכדעת האומר (מגילה ז.) שמגילת אסתר לא ניתנה כדי שיכתבוה, אלא כדי שיקראוה בעל פה, וְאָמְרִי – אמרו לרב יהודה בדרך שאלה שהתשובה ידועה להם, 'הָא [מְגִילַּת אֶסְתֵּר] לֵית בָּעֵי מַטְפַּחַת' – מגילת אסתר בודאי אינה צריכה מטפחת. אָמַר לְהוּ רב יהודה, כִּי הַאי גַּוְונָא נַמֵּי מֵיחֲזֵי כִּי אֶפְקְרוּתָא – גם אופן אמירתכם נראית כאפיקורסות וזלזול בתלמידי חכמים, שהיה לכם לשאול בדרך שאלה, האם מגילת אסתר צריכה מטפחת או שאינה צריכה.

הגמרא מביאה אופן נוסף של 'אפיקורוס': רַב נַחְמָן אָמַר, אפיקורוס זֶה אדם הַקּוֹרֵא את רַבּוֹ בְּשְׁמוֹ, ואינו אומר 'רבי פלוני'. דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִפְּנֵי מַה נֶּעֱנַשׁ גֵּיחֲזִי שלא יהיה לו חלק לעולם הבא, מִפְּנֵי שֶׁקָּרָא לְאֵלישע רַבּוֹ בְּשְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב' ח ה) 'וַיֹּאמֶר גֵּחֲזִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ זֹאת הָאִשָּׁה וְזֶה בְּנָהּ אֲשֶׁר הֶחֱיָה אֱלִישָׁע'.

הגמרא מביאה מעשה שמבואר בו אופן נוסף של אפיקורסות: יְתִיב רַבִּי יִרְמְיָה קַמֵּיהּ דְּרַבִּי זֵירָא – היה רבי ירמיה יושב לפני רבי זירא, וְיָתִיב וְקָאָמַר והיה רבי זירא יושב ודורש, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהוֹצִיא נַחַל מִבֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, וְעָלָיו – על שפת הנחל יצמחו כָּל מִינֵי מְגָדִים – פירות מתוקים, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל מז יב) 'וְעַל הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל שְׂפָתוֹ מִזֶּה וּמִזֶּה כָּל עֵץ מַאֲכָל, לֹא יִבּוֹל עָלֵהוּ, וְלֹא יִתֹּם פִּרְיוֹ, לְחָדָשָׁיו יְבַכֵּר [־בכל חודש יתבשלו בו פירות חדשים] כִּי מֵימָיו מִן הַמִּקְדָּשׁ [הֵמָּה] יוֹצְאִים, וְהָיָה פִּרְיוֹ לְמַאֲכָל וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה'. אָמַר לֵיהּ לרבי זירא הֵהוּא סָבָא – זקן אחד, יְשָׁר – יפה אמרת, וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן כדבריך (ישר).

אָמַר לֵיהּ [שאלו] רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי זֵירָא, כִּי הַאי גַּוְונָא מֵיחֲזֵי אֶפְקְרוּתָא – האם מה שאמר אותו זקן שכך אמר רבי יוחנן, נראה כאפיקורסות, שאמר לו מדעתו 'יישר' מלבד מה שסייעו מדברי רבי יוחנן, ונראה כאילו רבי זירא צריך לסיועו. אָמַר לֵיהּ – השיב לו רבי זירא, הָא [הַאי] סַיּוּעֵי קָא מְסַיַּיע (ליה) [לָךְ] – הרי זקן זה בא לסייע לדברי, ואין בזה משום אפיקורסות.

המשיך רבי זירא ואמר לרבי ירמיה: אֶלָּא אִי שְׁמִיעַ לָךְ, הָא שְׁמִיעַ לָךְ – אלא אם שמעת על דבר דומה לזה שיש בו משום אפיקורסות, בודאי כך שמעת, שבאופן המובא עתה יש משום אפיקורסות, כִּי הָא – כמו מעשה זה שהיה, דְּיָתִיב רַבִּי יוֹחָנָן וְקָא דָּרֵישׁ – שהיה רבי יוחנן יושב ודורש, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהָבִיא אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, שֶׁהֵן בגודל שִׁשִּׁים אמות עַל שִׁשִּׁים אמות, וְחוֹקֵק בָּהֶם חלל בגודל של עֶשֶׂר אמות רוחב, בְּרוּם – בגובה עֲשָׂרִים אמות, וּמַעֲמִידָן בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נד יב) 'וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד שְׁמֻשֹׁתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח וְגוֹ' וְכָל גְּבוּלֵךְ לְאַבְנֵי חֵפֶץ', ו'כַּדְכֹד שְׁמֻשֹׁתַיִךְ' היינו שהחלונות המכונים 'שמשות' יהיו עשויות מאבן טובה ששמה 'כַּדְכֹד', ושערי ירושלים יהיו 'לְאַבְנֵי אֶקְדָּח', שה' יקדח בהם כמו שקודחים במקדח, עד שיחקוק בהם עשר ברום עשרים. לְגַלֵּג עָלָיו אוֹתוֹ תַּלְמִיד, וְאָמַר, הַשְׁתָּא כְּבֵיעָתָא דְּצִילְצְלָא לֹא מַשְׁכְּחִינַן – בזמן הזה איננו מוצאים אבן טובה אפילו בגודל של ביצת עוף קטן ששמו 'צילצלא', כּוּלֵי הַאי מַשְׁכְּחִינַן – וכי לעתיד לבוא נמצא אבנים טובות גדולות כל כך, של ששים אמה על ששים אמה.

לְיָמִים – לאחר זמן, הִפְלִיגָה סְפִינָתוֹ של אותו תלמיד בַּיָּם, חֲזִינְהוּ – ראה התלמיד לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, דְּקָא מְנַסְּרֵי – שהיו מנסרים אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, שהם בגודל ששים אמה על ששים אמה וחקוק בהם עשר אמות בגובה עשרים, אָמַר לְהוּ אותו תלמיד, הֲנֵי לְמַאן – אבנים טובות אלו שאתם מנסרים, למי הן מיועדות. אָמְרִי – אמרו לו מלאכי השרת, אבנים טובות אלו עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַעֲמִידָן בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם. כִּי הֲדַר – כשחזר אותו תלמיד לעירו, אַשְׁכְּחֵיהּ – מצאו לְרַבִּי יוֹחָנָן דְּיָתִיב וְקָא דָּרֵישׁ, אָמַר לֵיהּ אותו תלמיד, רַבִּי, דָּרוּשׁ, וּלְךָ נָאֶה לִדְרוֹשׁ, כְּשֵׁם שֶׁאָמַרְתָּ בדרשתך שעתיד הקדוש ברוך הוא להעמיד אבנים טובות גדולות בשערי ירושלים, כַּךְ רָאִיתִי. אָמַר לוֹ רבי יוחנן, רֵיקָה – אדם ריק מחכמה, אִם לֹא רָאִיתָ בעיניך לֹא הֶאֱמַנְתָּ לדברי, מְלַגְלֵג עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים אַתָּה, יֶהֱבִי בֵּיהּ עֵינֵיהּ – נתן בו רבי יוחנן את עיניו, וַעֲשָׂאוֹ גַּל שֶׁל עֲצָמוֹת – מת אותו תלמיד.

הגמרא מקשה מברייתא על דרשתו של רבי יוחנן: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, נאמר בפסוק (ויקרא כו יג) 'וְאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת', ודרשו פסוק זה על העתיד לבא, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, בא הפסוק לומר שיהיה גובה האנשים מָאתַיִם אַמָּה, כיון ש'קוממיות' הוא לשון שתי קומות, והיינו כְּשָׁתֵי קוֹמוֹת שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, שהיתה קומתו מאה אמה (חגיגה יב.). רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, 'קוממיות' היינו מֵאָה אַמָּה, כְּנֶגֶד אורך הַהֵיכָל שבבית המקדש הראשון וְכוֹתָלָיו, שהם יחד מאה אמה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קמד יב) 'אֲשֶׁר בָּנֵינוּ כִּנְטִיעִים מְגוּדָּלִים בִּנְעוּרֵיהֶם בְּנוֹתֵינוּ כְּזָוִיּוֹת מְחוּטָבוֹת תַּבְנִית הֵיכָל', וּ'תבנית היכל' היינו כשיעור ההיכל, ומכל מקום קשה על דברי רבי יוחנן, כיון שהתיה קומת האנשים מאה או מאתים אמה, כיצד יוכלו להכנס בשערי ירושלים שיהיה גובהם רק עשרים אמה, כמו שאמר רבי יוחנן.

מתרצת הגמרא: כִּי קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שיחקוק בהם ה' עשר בגובה של עשרים, היינו לְגַבֵּי דִּבֵי זִיקָא – לחלונות שהשמש והאויר נכנסים בהם, אבל השערים עצמם יהיו גבוהים יותר.

הגמרא מבארת את הפסוק שהביא רבי ירמיה לעיל. נאמר בפסוק: 'וְעַל הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל שְׂפָתוֹ מִזֶּה וּמִזֶּה כָּל עֵץ מַאֲכָל וגו', וְהָיָה פִּרְיוֹ לְמַאֲכָל וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה' (יחזקאל מז יב). מבררת הגמרא: מַאי – מה כוונת הפסוק 'וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה'. מביאה הגמרא מחלוקת: רַבִּי יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי וְרַב חִסְדָּא פירשו את הלשון 'לתרופה' כאילו נכתב 'להתיר פה', ונחלקו לאיזה פה כוונת הפסוק, חַד אָמַר לְהַתִּיר פֶּה שֶׁל מַעְלָה, שכל אילם האוכל מעלים אלו נפתח פיו, ויכול לדבר. וְחַד אָמַר לְהַתִּיר פֶּה שֶׁל מַטָּה – רחם של עקרות, שכל עקרה האוכלת ממנו נפתח רחמה, ויולדת. אִיתְּמַר (נְמִי) – שנינו מחלוקת זו גם בברייתא, חִזְקִיָּה אָמַר, לְהַתִּיר פֶּה אִילְּמִין, והיינו 'פה של מעלה', וּרבי קַפְרָא אָמַר, לְהַתִּיר פֶּה עֲקָרוֹת, והיינו 'פה של מטה'. מביאה הגמרא ביאור נוסף: רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, עלים אלו יהיו 'לִתְרוּפָה' מַמָּשׁ. מבררת הגמרא, מַאי לִתְרוּפָה, רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר לְתוֹאַר פָּנִים שֶׁל בַּעֲלֵי הַפֶּה, כלומר, 'בעלי הפה' שהם תלמידי חכמים הלומדים תורה בפיהם, ומצערים עצמם בעולם הזה על לימוד התורה, יהיה להם תואר פנים נאה לעולם הבא, על ידי עלים אלו.

הגמרא מביאה מימרא בענין שכרם של תלמידי חכמים המצערים

המשך בעמוד קכו

עצמם בעולם הזה: דְּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימוֹן, כָּל הַמַּשְׁחִיר פָּנָיו – מצער את עצמו עד שמשחירים פניו עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיתֵּן לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק שֶׁל מַאוֹת וַעֲשָׂרָה עוֹלָמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר – מאיר את פניו לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח כא) 'לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ וְאֹצְרֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא', והמילה 'יֵשׁ' בְּגִימַטְרִיָּא תֵּלַת מְאָה וַעֲשָׂרָה הֲוֵי – היא בגימטריא שלש מאות ועשר, ובאותם עולמות יניחו הצדיקים את כל הטובה שיתן להם הקדוש ברוך הוא.

הגמרא מביאה ברייתא בענין דומה: תַּנְיָא, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, בְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד לאחרים, באותה מדה מוֹדְדִין לוֹ מן השמים, דִּכְתִיב לגבי עונשם של המצריים כשיצאו ישראל ממצרים, 'בְּסַאסְאָה בְשַׁלְּחָהּ תְּרִיבֶנָּה' (ישעיה כז ח), כלומר, כששילחו המצריים את ישראל שנענשו במידה רעה, כפי שהם הרעו לישראל, ו'סאסאה' היינו 'סאה בנגד סאה', כלומר באותה מדה שהרעו בה נענשו, וכך גם במדה טובה, מקבל האדם שכר באותה מדה שבה הוא מטיב לאחרים.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וְכִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, והרי לפי זה נמצא שאם אָדָם נוֹתֵן מְלֹא עוֹמְסוֹ – מלא חופניו לָעֲנִי בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן לוֹ מְלֹא עוֹמְסוֹ של הקדוש ברוך הוא לָעוֹלָם הַבָּא, וְהָכְתִיב (ישעיה מ יב) 'שָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן', וכיון שהשמים נחשבות כלפי ה' כשיעור שמהזרת ועד האגודל בלבד, כיצד יוכל האדם לקבל טובה בשיעור מלא חופניו של ה'.

השיב לו רבי מאיר: וְאַתָּה, אִי אַתָּה אוֹמֵר כֵּן – וכי אפשר לומר שאין דרשה זו נכונה לגבי מידה טובה, שה' מיטיב לאדם באותה מידה שהוא היטיב בה, והרי אֵיזוֹ הִיא מִדָּה מְרוּבָּה, מַדַּת טוֹבָה מְרוּבָּה אוֹ מַדַּת פּוּרְעָנוּת מרובה,

היה קשה לך כן, דְּאָמְרִי מְשַׁמְיֵהּ דְּרַבָּא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב מָרִי – שהרי אמרו בארץ ישראל בשם רבא בר מרי, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיתֵּן לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק שֶׁל שִׁשִּׁים רִבּוֹא עוֹלָמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ה יא, טו-טז) 'קְוָצוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב וגו', מַרְאֵהוּ כַּלְּבָנוֹן בָּחוּר כָּאֲרָזִים, חִכּוֹ מְמֻתָּקִים וְכֻלּוֹ מַחֲמַדִּים', כלומר, המשחיר עצמו בעורב בעולם הזה, זוכה לעתיד לבא שיהיה מראהו כלבנון, חכו ממתקים וכולו מחמדים.

אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בַּרְבִּי חֲנִילַאי, כָּל הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה – שמחמת שהוא עוסק בדברי תורה בא לידי רעב, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׂבִּיעוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לו ט) 'יִרְוְיוּן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַּשְׁקֵם', ופסוק זה עוסק באותם שמרעיבים עצמם מחמת לימוד התורה.

הגמרא מביאה דרשה נוספת בענין שכרם של צדיקים לעתיד לבוא: כִּי אָתָא – כשבא רַב דִּימִי מארץ ישראל לבבל, אָמַר, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיתֵּן לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק טובה בשיעור 'מְלֹא עוֹמְסוֹ' – מלא חופנו של הקדוש ברוך הוא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח כ) 'בָּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם יַעֲמָס לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ סֶלָה'.

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי, וְכִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, שאדם יכול לקבל שיעור מלא חופנו של הקדוש ברוך הוא, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (ישעיה מ יב) 'מִי מָדַד בְּשָׁעָלוֹ מַיִם וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן', כלומר שכל גודלם של השמים הוא בשיעור 'זרת' כלפי ה', כמו המרחק שמהזרת עד האגודל, ואם כן אין מקום בעולם לאותה טובה בשיעור 'מלא חופנו' של הקדוש ברוך הוא.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב דימי, מַאי טַעְמָא לָא שְׁכִיחַת בָּאֲנַדְתָּא – מדוע אינך מצוי ועוסק בדברי אגדה, שאם היית עוסק בהם לא

הֱוֵי אוֹמֵר, מִדָּה טוֹבָה מְרוּבָּה מִמִּדַּת פּוּרְעָנוּת, וּראיה לדבר, שֶׁבְּמִדָּה טוֹבָה – לגבי ירידת המן במדבר כְּתִיב (תהלים עח כג-כד) 'וַיְצַו שְׁחָקִים מִמָּעַל וְדַלְתֵי שָׁמַיִם פָּתָח, וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם מָן לֶאֱכוֹל', והיינו שנפתחה להם הטובה במידה של שתי 'דלתות', וּבְמִדַּת פּוּרְעָנוּת – לגבי ירידת המבול הוּא אוֹמֵר (בראשית ז יא) 'וַאֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ', שנפתחה עליהם הרעה בשיעור של שתי 'ארובות', וכיון שארבע ארובות יש בדלת נמצאת מידה טובה מרובה ארבעה פעמים על מידת פורענות.

והראיה לכך שמידת פורענות ניתנת על האדם יותר ממה שהוא יכול לסבול, שהרי בְּמִדַּת פּוּרְעָנוּת כְּתִיב (ישעיה סו כד) 'וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר', וְהָלֹא אם אָדָם מוֹשִׁיט אֶצְבָּעוֹ בְּאוּר [ר'באש] בָּעוֹלָם הַזֶּה מִיָּד נִכְוֶה, ואף על פי כן כתוב בפסוק שהאש של הרשעים לא תכבה לעולם, ויתן בהם ה' כח לסבול, מסיים רבי מאיר את תשובתו, אֶלָּא בְּשֵׁם שֶׁנּוֹתֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֹּחַ בָּרְשָׁעִים לְקַבֵּל פּוּרְעָנוּתָם, כמו שהתבאר עתה, כָּךְ נוֹתֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֹּחַ בַּצַּדִּיקִים לְקַבֵּל טוּבָתָן, שבאותה מידה שאדם מודד מודדים לו, והנותן מלא חופניו לעני יקבל טובה מה' בשיעור מלא חופניו, ויתן בו ה' כח לקבל את כל הטובה הזו.

שנינו במשנה (צ.): 'ואלו שאין להם חלק לעולם הבא, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אַף הַקּוֹרֵא בַּסְּפָרִים הַחִיצוֹנִים'.

הגמרא מבארת מה הם 'ספרים חיצונים' שאסור לקרוא בהם: תָּנָא – שנינו בברייתא שכוונת רבי עקיבא היא לקורא בְּסִפְרֵי צְדוֹקִים, שכופרים בה'. רַב יוֹסֵף אָמַר, בְּסֵפֶר בֶּן סִירָא' נַמִּי אָסוּר לְמִיקְרֵי – גם בן אסור לקרוא, לפי שיש בו דברים בטלים, והקורא בו בא לידי ביטול תורה.

אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרב יוסף, מַאי טַעְמָא – אלו דברים בטלים כתובים בו, שמחמת כן אסור לקרוא בו. אֵילֵימָא מִשּׁוּם דִּכְתָב בַּיהּ] כך, 'לָא תִינְטוֹשׁ גֵּילְדְּנָא מֵאוּרֵנֵיהּ דְּלָא לֵיוֵיל מַשֵּׁבֵיהּ לְחַבְלָא' – לא תקלוף דג שמנו 'גילדנא', אפילו לא את הערה של אוזנו, שלא ילך הער לאיבוד ותפסידו, 'אֶלָּא צְלִי יָתֵיהּ בְּנוּרָא וְאֵיכוֹל בֵּיהּ תַּרְתֵּין גְּרִיצֵי' – אלא צלה אותו באש, ומתוך שהוא גדול תוכל לאכול עימו שתי חלות, שדבר זה נראה כדברים בטלים. והרי אִי מִפְּשָׁטֵיהּ – אם נדון את הדבר כפי פשטותו, שלא ישליך לאיבוד את עור הדג, בְּאוֹרַיְיתָא נַמִּי כָּתַב – בתורה גם כן כתוב דבר מעין זה, שנאמר (דברים כ יט) 'כִּי תָצוּר אֶל עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ', הרי שהקפידה התורה על השחתת אילן בחינם, וכך גם יש להקפיד על איבוד עור הדג. אִי מִדְּרָשָׁא – ואם כוונתך למה שרמז בן סירא בדבריו אלו, הרי גם זה אינו בכלל דברים בטלים, אלא אוֹרַח אַרְעָא קָא מַשְׁמַע לַן – לימד אותנו מנהג דרך ארץ, דְּלָא לְיבְעוֹל אדם את אשתו שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, שלא יוציא זרעו לבטלה.

ממשיך אביי: וְאֶלָּא מִשּׁוּם דִּכְתִיב בספר בן סירא דבר זה, בַּת לְאָבִיהָ הרי היא 'מְטַמְּנָא שָׁוְא', מַסַּחְדָּהּ לֹא יִישַׁן בַּלֵּילָה, ומה הפחד שיש לאדם על בתו, בְּקַטְנוּתָהּ – קודם שהביאה שתי שערות, שָׁמָא תִּתְפַּתֶּה לזנות. בְּנַעֲרוּתָהּ – אחרי שהביאה שתי שערות, וקודם שבגרה, ואינה ראויה עדיין לנישואין, שָׁמָא תִּזְנֶה. בָּגְרָה, והיא ראויה להנשא, שָׁמָא לֹא תִינָּשֵׂא. נִישֵּׂאת, שָׁמָא לֹא יִהְיוּ לָהּ בָּנִים. הֶזְקִינָה, שָׁמָא תַּעֲשֶׂה כְּשָׁפִים, ואף דבר זה נראה כדברים בטלים. הָא רַבָּנָן נַמִּי אָמְרִיהּ – הרי גם חכמים אמרו כן, 'אִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלֹא זְכָרִים וּבְלֹא נְקֵבוֹת, אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּנָיו זְכָרִים, אוֹי לוֹ לְמִי שֶׁבָּנָיו נְקֵבוֹת'.

אֶלָּא מה תאמר, שזהו מִשּׁוּם דִּכְתִיב בספר בן סירא 'לָא תַעֲיל דִּיוָא בְּלִבָּךְ, דְּנַבְרֵי גִּיבָּרִין קְטַל דִּיוָא' – לא תביא דאגה בלבך, שהרי הדאגה הורגת אפילו אנשים גיבורים, הָא שְׁלֹמֹה אָמְרֵיהּ – הרי גם שלמה המלך אמר דבר זה, שנאמר (משלי יב כה) 'דְּאָגָה בְּלֵב אִישׁ יַשְׁחֶנָּה', ודרשו לשון זו גם כאילו נאמר 'יְשִׁיחֶנָּה', ונחלקו בזה רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי, חַד מהם אָמַר, 'יְשִׁיחֶנָּה מִדַּעְתּוֹ' – יסיח דעתו מדאגתו, ולא יחשוב בה, וְחַד אָמַר, 'יְשִׁיחֶנָּה לַאֲחֵרִים' – יספר לאחרים על דאגתו, ועל כל פנים מבואר כאן שלא טוב לו לאדם להיות שרוי בדאגה, ואם כן אין אלו דברים בטלים.

וְאֶלָּא מִשּׁוּם דִּכְתִיב בבן סירא, 'מְנַע רַבִּים מִתּוֹךְ בֵּיתְךָ' – מנע בני אדם שאין לך עסק עמהם ואינך צריך אותם מלהכנס לביתך, 'וְלֹא הַכֹּל תָּבִיא אֶל בֵּיתֶךָ' – ואף אותם שאתה מתעסק עמהם, אל תכניסם תמיד לביתך, אלא השתדל לדבר עמהם בחוץ. וְהָא רַבִּי נַמִּי אָמְרֵיהּ – והרי גם רבי יהודה הנשיא אמר כן, דְּתַנְיָא בברייתא, רַבִּי אוֹמֵר, לְעוֹלָם לֹא יַרְבֶּה אָדָם רֵעִים [ר'חברים] בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יח כד) 'אִישׁ רֵעִים לְהִתְרוֹעֵעַ' – אדם שיש לו חברים רבים, סופו שאותם חברים מרעים לו, כיון שהוא מתקוטט עמהם.

אֶלָּא מִשּׁוּם דִּכְתִיב בבן סירא דברים בטלים אלו, וְלִדְקָן – אדם שזקנו דק וחלש, קוֹרְטָמָן – הוא חכם וחריף מאד. עַבְדָּקָן – אדם שזקנו עבה, סָכְכָן – הוא שוטה. הִנָּפַח בְּכִסֵּיהּ – הנושף בכוסו להסיר את הקצף שעל גבי היין, לָא צָחֵי – הרי זה סימן שאינו צמא, שאם לא כן היה ממהר לשתותה. וכן אם אָמַר האדם בְּמַאי אֵיכוֹל לַחְמָא – עם איזה לפתן אוכל את הלחם, לַחְמָא סָב מִינֵיהּ – טול ממנו את הלחם, כיון שאינו רעב, שאילו היה רעב היה אוכל את הלחם כמות שהוא. מַאן דְּאִית לֵיהּ מַעֲבַרְתָּא בְּדֵירְקָנֵיהּ – אדם שזקנו מחולק לשנים וביניהם יש לו כמין מעבר ביניהם, כּוּלֵי עָלְמָא לָא יָכְלִי לֵיהּ – כל בני האדם אינם יכולים להתגבר על ערמומיותו, שמחמת שהוא חושב כל ימיו מחשבות ערמה הרי הוא מניח ידו בזקנו ומתלש בשערו, עד שנקרחה אמצעית זקנו, שכל הדברים הללו הם דברים בטלים, ולכן אסור לקרוא בספרו.

הגמרא מבארת שמכל מקום יש דברים שמותר לקרוא בבן סירא: אָמַר רַב יוֹסֵף, אף שאסור לעסוק בספר זה מחמת הדברים הבטלים שבו, מכל מקום מִילֵּי מֵעֲלִיתָא דִּאית בֵּיהּ דְּרִשׁינַן לְהוּ – יש לדרוש ברבים את הדברים הטובים הכתובים בו, ואילו הם הדברים הטובים שבו, אִשָּׁה טוֹבָה הרי היא מַתָּנָה טוֹבָה, בְּחֵיק אדם יֵרֵא אֱלֹהִים תִּנָּתֵן – תנשא לו. אִשָּׁה רָעָה, הרי היא כִּצְרַעַת לְבַעְלָהּ, מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ – מה תקנתו של אדם שנשאה, יְגָרְשֶׁנָּה מִבֵּיתוֹ וְיִתְרַפֵּא מִצָּרַעְתּוֹ. אִשָּׁה יָפָה, אַשְׁרֵי בַּעְלָהּ, שמתוך שהוא גדול תוכל לאכול עימו נחשב כִּכְפָלַיִם. הַעֲלֵם עֵינֶיךָ מֵאֵשֶׁת חֵן שהיא אשת איש, פֶּן תִּלָּכֵד בְּמִצְוָתָהּ, אל תֵּט – אל תטה את דרכך אַצֶּל בַּעְלָהּ לְמִסּוֹךְ [ר'למזוג ולשתות] עִמּוֹ יַיִן וְשֵׁכָר, כִּי בְתוֹאַר אִשָּׁה יָפָה אנשים רַבִּים הוּשְׁחֲתוּ – נכשלו, וַעֲצוּמִים כָּל הֲרוּגֶיהָ. רַבִּים הָיוּ פְּצָעֵי רוֹכֵל המסתובב בעיירות למכור תכשיטי נשים, שלפעמים הוא בבית אשה למכור לה תכשיטים, וכשמוצאו בעלה בביתו מתיחד עם אשתו, מכהו ופוצעו. בני אדם הַמַּרְגִּילִים עצמם לְדַבֵּר עֲרָוָה וחוטאים, הרי זה כְּנִיצּוֹץ מַבְעִיר גֶּחָלֶת – כמו שניצוץ אש אחד מבעיר את כל הפחם, כך חטאיהם מכלים את כל אשר להם, ועליהם נאמר הפסוק (ירמיה ה כז) 'כְּכֶלּוּב מָלֵא עוֹף, שהעופות נראים מבחוץ, ואף נוצותיהם יוצאות החוצה, כֵּן בָּתֵּיהֶם של אותם בני אדם הרגילים בערוה מְלֵאִים מִרְמָה', ולא יתכן שלא יתגלה מערמתם בחוץ.

ממשיכה הגמרא להביא דברים טובים הכתובים בספר בן סירא: מְנַע רַבִּים מִתּוֹךְ בֵּיתְךָ – אל תכניס לביתך את האנשים שאינך זקוק להם לעסקיך, וְלֹא הַכֹּל תָּבִיא אל בֵּיתֶךָ – אף את אותם שנצרכים לעסקיך, אל תביאם תמיד לתוך ביתך, אלא בדרך כלל תדבר עמהם בחוץ. רַבִּים יִהְיוּ דוֹרְשֵׁי שְׁלוֹמֶךָ – תהיה ידיד ואהוב על כל בני האדם, ואף על פי כן גָּלֵה סוֹדְךָ רק לְאֶחָד מֵאָלֶף מכל ידידיך, ועל זה נאמר (מיכה ז ה) אַף 'מִשְׁכֹּבֶת חֵיקְךָ' – מאשתך, שְׁמוֹר פְּתָחֵי פִיךָ' – שלא תספר לה את סודותיך.

אַל תְּצֵר צָרַת מָחָר – אל תצטער היום מחמת צרה שאתה חושש שתבוא מחר, כִּי לֹא תֵּדַע מַה יֵּלֵד יוֹם, שֶׁמָּא לְמָחָר אותו אדם שמצטער אֵינֶנּוּ בעולם, אלא מת, וְנִמְצָא שהוא מְצַטְעֵר היום עַל עוֹלָם שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ – שאינו עתיד להיות בו.

נאמר בפסוק (משלי טו טו): 'כָּל יְמֵי עָנִי רָעִים' – כל ימיו של העני רעים. בֶּן סִירָא אוֹמֵר, לא רק ימיו רעים, אלא אַף בְּלֵילוֹת רע לו, כיון שבְּשָׁכְבוֹ גַּגִּים גָּגוֹ – גג ביתו נמוך מכל גגות הבתים האחרים, וּבְמָרוֹם חֲרִים כַּרְמוֹ – והכרם שלו נמצא בראש ההר, שהוא המקום

המשך בעמוד נח

הזול ביותר, ואין לו מנוחה בלילה כיון שמְּמַטֵר נַגִּים לְגַנּוֹ – כל הגשמים שיורדים על הגגות האחרים
זורמים לגג שלו, שהוא הנמוך מכולם, והגשם אינו מניח לו לישון,
ומַעֲפֵר כַּרְמוֹ לְכַרְמִים – וכל העפר הטוב שהוא קונה כדי לדשן את
כרמו, מוליכה הרוח לכרמים האחרים שנמצאים בתחתית ההר,
והעני מפסידו.
הגמרא מביאה כמה דרשות על הפסוק (משלי טו טו) 'כל ימי עני
רעים, וטוב לב משתה תמיד': [סִימָן לדרשות אלו, רב זֵירָ"א, רַבָּ"א,
רב מַשְׁרְשִׁיָ"א, רבי חֲנִינָ"א טוּבְיָ"ה, רב נַחְמָ"ן יָ"ה, רבי יוֹחָנָ"ן מְרַחֵ"ם,
רבי יְהוֹשֻׁ"ע מְכַצֵּ"ר].
אָמַר רַבִּי זֵירָא, אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב 'כָּל יְמֵי עָנִי רָעִים', למי כוונת
הפסוק, אִלּוּ בַּעֲלֵי תַּלְמוּד – העוסקים בלימוד הגמרא, שקשה
ללומדו מרוב קושיות וסוגיות שיש בו, 'וְטוֹב לֵב מִשְׁתֶּה תָּמִיד', אִלּוּ
בַּעֲלֵי מִשְׁנָה, שקל ללומדה.
רָבָא אָמַר, אִיפְּכָא – הדבר הוא בהיפך, 'כל ימי עני רעים',
אלו בעלי משנה, שאינם יכולים לפסוק הלכה מתוך משנתן,
ו'טוב לב משתה תמיד' אלו בעלי תלמוד, שנהנים מעמלם
בתורה, שיכולים להורות הלכה מתוך לימודם. וְתַיְּינוּ דְּאָמַר רַב
מַשְׁרְשִׁיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא, מַאי דִּכְתִיב (קהלת י ט) 'מַפְּיֵעַ אֲבָנִים יֵעָצֵב
בָּהֶם' – אדם המסיע את האבנים ממקום חציבתם מתייגע
בהולכתם, אִלּוּ בַּעֲלֵי מִשְׁנָה, שטורחים בלימודם ואין נהנים
בכך, שאינם יכולים לפסוק הלכה מתוך משנתם. והמשך
הפסוק 'וּבוֹקֵעַ עֵצִים יִסָּכֵן בָּם' – המבקע עצים יתחמם באש
שיבעיר מהם, אִלּוּ בַּעֲלֵי תַּלְמוּד, שיש להם הנאה מלימודם,
שהם יכולים להורות הוראה על פי לימודם.
רַבִּי חֲנִינָא אוֹמֵר, 'כָּל יְמֵי עָנִי רָעִים', זֶה מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה רָעָה. 'וְטוֹב
לֵב מִשְׁתֶּה תָּמִיד', זֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה טוֹבָה.
רַבִּי יַנַּאי אוֹמֵר, 'כָּל יְמֵי עָנִי רָעִים', זֶה אִסְטְנִיס – אדם מעונג ומפונק
שדעתו קצה ולבו נמאס בכל דבר מגונה שהוא רואה, ומתוך כך
ימיו רעים, 'וְטוֹב לֵב מִשְׁתֶּה תָּמִיד', זֶה שֶׁדַּעְתּוֹ יָפָה – שסובל הכל,
ואין דעתו קצה מפני דבר לכלוך ומיאוס.
רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, 'כָּל יְמֵי עָנִי רָעִים', זֶה אדם רַחֲמָנִי – שמרחם על כל
אדם, ומתוך כך הוא מצטער כל ימיו בצערם של אחרים, 'וְטוֹב לֵב
מִשְׁתֶּה תָּמִיד' זֶה אדם אַכְזָרִי, שאינו חושש לצערם של אחרים.
רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר, 'כָּל יְמֵי עָנִי רָעִים' זֶה אדם